

МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТИНИНГ УСЛУБИЙ МАСАЛАЛАРИ

Фаризабону Юсупова,

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таянч докторанти

Email: yusupovaf.95@gmail.com

[Самарқанд, Ўзбекистон](#)

METHODOLOGICAL ISSUES OF STATEMENT OF FINANCIAL RESULTS

Farizabonu Yusupova,

PhD student of the Samarkand Institute of Economics and Service

Email: yusupovaf.95@gmail.com

[Samarkand, Uzbekistan](#)

JEL Classification: M1, M4, M41

Аннотация: Ушбу мақолада амалдаги молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботнинг ҳолати таҳлил қилинган. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС) ва илгор тажрибалар асосида “фойда ёки зарарлар ҳамда бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”нинг янги шакли ишлаб чиқилди. Таклиф этилган ҳисобот шаклида одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган даромадлар таркиби ишлаб чиқилди. Бу кўрсаткичлар ҳисоботда операция фаолият ва молиявий фаолиятдан олинган даромадларда ўз аксини топди. Ҳисоботда одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган даромадлар (бошқа даромадлар) ҳам алоҳида компонентлари кесимида акс эттирилди. Давом этаётган фаолият ва тугалланаётган фаолият натижалари алоҳида қайд қилинган. Халқаро стандартларга мувофиқ фойда ҳамда жами тўпلام даромадларни назорат қилинадиган акциядорларга ҳамда назорат қилинмайдиган қатнашиши ҳиссасига ажратган ҳолда акс эттириши тавсия

этилганлиги ҳам ҳисоботнинг жозибadorлигини оширади.

Abstract: This article analyzes the current state of financial performance reporting. Based on international financial reporting standards (IFRS) and best practices, a new form of "statement of profit or loss and other comprehensive income" was developed. In the form of the proposed report, the structure of income related to ordinary activities was developed. These indicators are reflected in the report on the income from operating activities and financial activities. In the report, incomes not related to ordinary activities (other incomes) were also reflected in the section of separate components. The results of ongoing activities and completed activities are recorded separately. The attractiveness of the report is also enhanced by the fact that it is recommended to reflect the profit and the total comprehensive income by international standards by dividing the controlled shareholders and the non-controlled participants.

Калитли сўзлар: даромадлар, харажатлар, ялпи фойда (зарар),

операцион фаолият фойдаси (зарари), молиявий фаолиятдан тушумлар ва харажатлар, асосий (одатдаги) фаолиятнинг фойдаси (зарари), асосий (одатдаги) фаолияти билан боғлиқ бўлмаган даромад ва харажатлар, соф фойда

Keywords: *income, expenses, gross profit (loss), profit (loss) of operating activities, income and expenses from financial activities, profit (loss) of the main (ordinary) activity, income and expenses not related to the main (ordinary) activity, net profit.*

Кириш. Жаҳонда глобал рақобатнинг кучайиши шароитида корхоналарда компанияларда фойда ёки зарарлар ҳисобини такомиллаштиришга оид кўплаб илмий-тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда. Кейинги йилларда мамлакатларда МҲХС жорий қилиш орқали “фойда ёки зарарлар ҳамда бошқа умумлашган даромадлар” тўғрисидаги ҳисоботнинг янги формати жорий қилиш бўйича вазифалар юклатилди. Компанияларда даромадлар ва харажатларни тан олиш, баҳолашнинг янги усулбўиёти йўлга қўйилди. Концептуал қоидаларда молиявий ҳисоботнинг элементи сифатида даромад ва харажатларнинг янги таърифи ишлаб чиқилди. Янги шакллардаги ҳисоботларда молиявий фаолият натижаларини акс эттирувчи моддалар ҳиссаси оширилди. Фойда солиғи ва акцияга фойдани тартибга солувчи халқаро стандартлар бугунги кунда халқаро инвесторларга ахборотларни тақдим қилишда муҳим стандартлар сифатида намаён бўлди. Халқаро стандартларга ўтаётган мамлакатларда ушбу стандарт қоидаларни қўллашда маълум муаммолар юзага келмоқда. Айниқса даромад ва

харажатларни ҳаққоний баҳолаш, фаол бозорда ҳаққоний баҳони шакллантириш, молиявий инструментларни баҳолаш ва уларнинг молиявий натижаларга таъсири аниқлашда услубий тартиб-қоидалар етарли эмас. Ушбу муаммолар МҲХСларини ривожланаётган мамлакатларда фаол жорий қилишда тўсқинлик қилмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги томонидан Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низомдаги муҳокама киритилган молиявий ҳисобот шакллари илмий тақлиф ва тавсиялар асосида такомиллаштириш зарурияти мавжуд. Бу эса ўз навбатида молиявий ҳисобот шакллари (форматлари) бўйича халқаро тажрибалар, халқаро аудиторлик ташкилотлари ва бошқа профессионал ташкилотлар томонидан тавсия этилган форматларини тадқиқ этиш, ижобий жиҳатларини жорий этишни талаб этилади. Шу асосда ҳисоботнинг номланиши, ҳисоботда акс этирилаётган кўрсаткичлар, уларни ҳисоблаш тартиби, кўрсаткичларнинг кетма-кетлиги борасида тақлиф ва тавсиялар тақдим этиш долзарб масала ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 февралдаги ПҚ-4611-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорида “Акциядорлик жамиятларининг молиявий ҳисоботи МҲХС асосида эълон қилинишини таъминлаш чораларини кўриш”[1] вазифаси юклатилган. Бу вазифалар ўз навбатида молиявий ҳисобот, жумладан молиявий натижаларга доир ҳисобот форматларини халқаро стандартларга тўлиқ

мувофиқлаштиришни тақозо этади. Шу боис, мазкур мақола долзарб мавзуга бағишланган.

Материал ва метод. Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот шаклини такомиллаштириш, уни МҲХСлари талабларига мувофиқлаштириш бўйича қатор илмий ишлар амалга оширилган. Жумладан:

З.Т.Эшбекова “Даромадлар ва харажатлар молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботда қарорлар қабул қилиш учун зарур бўлган ахборотни тақдим этиш мақсадида фаолият турларини чегаралаш йўли билан кўрсатилиши мумкин. Масалан, хўжалик юритувчи субъектнинг одатдаги фаолияти давомида ва фаолият жараёнидаги фавқулодда ҳолатларда юзага келадиган даромадлар ва харажатларнинг моддалари ўртасидаги чегара умумий қабул қилинган амалиёт ҳисобланади” [2] деб тавсифлайди.

PricewaterhouseCoopers халқаро аудиторлик ташкилоти томонидан “фойда ёки зарарлар ҳамда бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги” [3] ҳисобот формати таклиф этилганлиги ҳам диққатга сазовордир. Ушбу ҳисобот формати МҲХСлари талабларида ишлаб чиқилган. Унда компаниянинг молиявий фаолиятига доир ахборотлар етарли даражада тизимлаштирилган, қайсики бу жиҳатлари ҳисоботнинг ахборот камровини кенгайтиришга ҳамда ҳисоботнинг шаффофлигини оширишга хизмат қилади.

Р.Р.Обидовнинг “Ушбу шаклдан кўриниб турибдики, биз жуда кўп йўналишларда молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни такомиллаштиришимиз керак. Бунинг учун фойда ёки зарарлар тўғрисидаги

ҳисобот моддаларини номланишини, ҳамда мазмун жиҳатдан бойитишимиз, бошқа тўплам даромадлар таркибини ишлаб чиқишимиз керак” [4] деб келтирган фикрларига тўлиқ қўшиламмиз.

С.Н.Ташназаров молиявий ҳисобот масалаларига бағишланган монографиясида “Фойда ёки зарарлар ҳамда бошқа тўплам даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”нинг [5] шакли тавсия этилган. Ҳисобот шаклида муаллиф томонидан соф даромадни аниқлаш тартиби, операцион фойда, асосий фаолиятдан олинган фойда (зарарлар), одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар каби сатрларни киритиш таклиф этилган. Албатта ушбу таклифлар ҳисобот форматини МҲХСларига мувофиқлаштиришга хизмат қилган.

М.Темирханова “Туристтик корхоналарда умумлаштирилган даромадлари тўғрисидаги ҳисобот (молиявий натижалар тўғрисидаги) маълумотлари асосида маржинал фойда ва унинг омилли таҳлили қуйидаги кўрсаткичлар асосида ҳисобланди...”[6] деб таъкидлаб янги ҳисобот шакли маълумотлари асосида маржинал фойда кўрсаткичларини ҳисоблаш тартибини келтиради.

Н.Р.Пешкова томонидан модификацияланган молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот шакли [7] тавсия этилган. Ушбу тавсия этилган шаклга одатдаги фаолиятдан олинган фойда, қайтарилмаслик шarti билан молиялаштириш харажатлари, фоиз бўйича даромадлар, фоиз бўйича харажатлар каби сатрларининг киритилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Т.Ю.Дружиловская ўз тадқиқотларида молиявий натижалар

тўғрисидаги ҳисоботнинг таклиф этилаётган шаклини [8] келтиради. Ушбу шаклда ҳам одатдаги фаолияти билан боғлиқ бошқа харажатлар, одатдаги фаолиятдан олинган фойда ёки зарарлар, бошқа ташкилотларда қатнашишдан олинган даромадлар, жорий бўлмаган активларнинг чиқиб кетиши натижалари, давом этаётган фаолиятдан олинган фойда ёки зарарлар, тугалланаётган фаолиятдан олинган фойда ёки зарарлар, бошқа умумлашган даромадларни акс эттирадиган қатор сатрлар ўз аксини топиши ҳисоботнинг ахборот қамровини кенгайтирган.

Халқаро молиявий амалиётда етакчи мутахассис Рами Али молиявий ҳолат ва молиявий натижаларни яхшилашнинг усулларини кўрсатиб беради ва бу амалиёт ўзининг кутилган натижаларини берган: "Компаниянинг молиявий ҳолати ва натижаларини яхшилашнинг йигирмата йўли:

1. Бизнес-режангизни аниқланг;
2. Кундалик харажатларингизни билинг;
3. Дебиторлик қарзларини ундиришни такомиллаштиринг;
4. Профессинал маслаҳат сўранг (молиявий маслаҳатчи);
5. Харажатларни камайтиринг;
6. Бизнес активларини сотинг;
7. Нархларни оширинг;
8. Ортиқча захираларни кўчириш учун чегирмаларни таклиф қилинг;
9. Бир нечта тўлов имкониятларини таклиф қилинг;
10. Бизнес қарзингизни бирлаштиринг;
11. Маркетинг ҳаракатларини оширинг;
12. Грантлар учун ариза беринг;
13. Солиқ тўлаш муддатини бажаринг;

14. Қўшимча харажатларни назорат қилинг;

15. Пул оқимини назорат қилинг;

16. Тўланмаган тўловларни кузатиб боринг;

17. Бизнесни молиялаштириш учун ариза беринг;

18. Мижозларингиз базасини кенгайтиринг;

19. Ташқи инвестицияларни кўриб чиқинг;

20. НетСуите-да реал вақт режимидаги маълумотлар билан рекордни янгиланг." [9]

К Р Venugopala Rao, Farha Ibrahim лар интеграциялашган ҳисобот тўғрисида фикрни илгари сурадилар: "Компаниялар ўзларининг йиллик ҳисоботларни манфаатдор томонлар эҳтиёжлари учун йўналтириш мақсадида унга оид бўлган ҳар томонлама маълумотларни тақдим этиш, уларни ўз режаларига мувофиқ келишини таъминлаш ҳамда ахборотлар қамровини миқдорий ва сифат жиҳатидан кенгайтиришга интилади. Компанияларнинг иқтисодий, экологик ва ижтимоий жиҳатларга қўшган умумий ҳиссаси ҳақидаги маълумотлар манфаатдор томонларга онгли қарорлар қабул қилишга ёрдам беради. Анъанавий молиявий ҳисобот тизими корхонанинг қўшган ҳиссаларнинг жамиятга умумий таъсирини тушунишда етарли эмаслиги сабабли, компаниялар анъанавий молиявий ҳисобот беришдан ташқарига чиқиб, интеграциялашган ҳисоботни тақдим этишга ўтмоқда." [10]

Ушбу ўрганишлар натижасида хулоса қилиш мумкинки, молиявий ҳисоботнинг таркибий қисми бўлган молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот ягона формати яратилган эмас, халқаро компаниялар томонидан уни такомиллаштириш, ахборот

фойдаланувчиларнинг манфаатларига уйғунлаштириш, оқилона ва стратегик қарорлар қабул қилинишига йўналтириш, интеграциялашган ҳисоботларни тақдим этишга интилоқда.

Натижалар. Молиявий натижаларнинг асосий кўрсаткичлари бўлиб даромад ва харажатлар ҳам якуний молиявий натижа фойда бўлиб

ҳисобланади. Ушбу кўрсаткичларга доир ҳисобот шакллари ишлаб чиқишда молиявий ҳисоботнинг концептуал қоидаларига риоя қилиш муҳим аҳамият касб этади. Концептуал асосларда даромадларнинг таркибий қисмига оид моддаларни қуйидаги жадвалда расмийлаштиришимиз мумкин бўлади (1-жадвал).

1-жадвал

Концептуал асосларда даромадлар таркибининг белгиланишига оид қоидалар¹

Модда	Мазмуни
	Молиявий ҳисоботнинг халқаро концептуал асосларда даромадлар <i>асосий даромадлар, яъни тушумларга</i> (revenue) ва асосий бўлмаган бошқа даромадларга, яъни <i>нафларга</i> (gains) ажратилган
4.29	Даромадларнинг таърифи ўз ичига тушумни ҳам, шунингдек бошқа даромадларни ҳам олади. Тушумлар ташкилотнинг одатдаги фаолияти билан боғлиқ ҳолда юзага келади ва турли номлардаги, хусусан “сотишдан тушум”, “хизматлар учун рағбатлантиришлар”, “фоизлар”, “дивидендлар”, “роялти” ва “ижара тўловлари”ни ўз ичига олади
4.30	Бошқа даромадлар фойданинг турли хил моддалари бўлиб, яъни нафлар тушумлар тавсифига (аниқланишига) жавоб берадиган ва у корхонанинг одатдаги фаолияти натижасида юзага келиши ёки юзага келмаслиги мумкин бўлган бошқа моддалардир. Бундай фойда иқтисодий нафнинг кўпайиши билан тавсифланади. Шундай қилиб ўзининг хусусиятига кўра тушумдан фарк қилмайди. Шу боис, улар ушбу концептуал асосларда алоҳида элемент сифатида қаралмайди Буларга: 1.Оборотдан ташқари активларни тасарруф қилишдан олинган фойда; 2. Сотишга қобилиятли қимматли қоғозларни қайта баҳолашдан олинган нафлар; 3. Узоқ муддатли активларнинг баланс қийматининг ошиши натижасида юзага келган фойда; 3.Валюта курси фарқи; 4. Кредиторлик қарзларини ҳисобдан чиқаришдан олинган нафлар; 5. Қайтарилмайдиган молиявий ёрдамлар; 6. Олинган пеня, жарима ва неустойкалар; 7. Ҳисобот даврида аниқланган ўтган даврлар даромадлари; 8. Бошқа нафларни киритиш мумкин. Асосий бўлмаган тушумлар (Бошқа даромадлар) фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисоботда тан олинганда одатда улар алоҳида акс эттирилади, чунки улар тўғрисидаги ахборотлар иқтисодий қарорларни қабул қилишда фойдали ҳисобланади. Фойданинг ҳар бир моддаси бўйича шу даромадга мос харажатларни айиришдан кейинги сумма акс эттирилади.

4.31	Бошқа даромадлар ўз ичига, масалан, жорий бўлмаган активларнинг чиқиб кетишидан олинган фойдани олади. Ушбу даромадларнинг таърифи реализация қилинмаган, масалан бозордаги қимматли қоғозларни қайта баҳолашдан ҳамда узоқ муддатли активларнинг баланс қийматини оширишдан олинган фойдани ҳам ўз ичига олади. Бошқа даромадлар фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисоботда тан олинганда одатда улар алоҳида кўрсатилади, чунки улар тўғрисидаги ахборотлар иқтисодий қарорларни қабул қилишда фойдали ҳисобланади. Фойда моддалари одатда тааллуқли харажатларни чигиргандан кейинги суммаси сифатида акс эттирилади
4.32	Турли кўринишдаги активлар даромадлар ҳисобидан олинishi ёки сифати яхшиланиши мумкин, мисол сифатида пул маблағлари, дебиторлик қарзлари, жўнатилган товар ва хизматлар учун алмаштиришда олинган товар ва хизматлар. Даромадлар мажбуриятларни сўндириш натижасида ҳам олинishi мумкин. Масалан, ташкилот тўланмаган қарзларни тўлаш учун мажбуриятларни тартибга солиш мақсадида кредиторга товар ва хизматларни тақдим этиши мумкин

Бугунги кунда амалда бўлган “Молиявий натижалар тўғрисидаги” ҳисобот шакли ва мазмуни давр талабларига мувофиқ келмайди. Шу боис, мамлакатимизда амалда бўлган молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботнинг ҳар бир кўрсаткичини таҳлил қилиб, уни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш йўллари ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади. Биз

миллий стандартларимиз асосида молиявий натижалар кўрсаткичларини аниқлаш ва уларни ҳисоботларда акс эттириш тартибини ҳамда уни МҲХСларига мувофиқлаштириш бўйича таклифларимизни қуйидаги жадвалда келтирамиз (2-жадвал).

2-жадвал

Бугунги кунда амалда бўлган “Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот”ни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш йўллари²

<i>Миллий стандартда аниқлаш тартиби</i>	<i>Халқаро стандартлар асосида таклифлар</i>
010-сатр. “Маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларни сотишдан тушган тушум” = Маҳсулотлар (товар, иш ва хизматлар) реализациясидан олинган даромад – товарларнинг қайтарилиши – харидор ва буюртмачиларга тақдим қилинган чегирмалар)	010-сатр. “Маҳсулот (товар, иш ва хизматлар) реализациясидан олинган соф тушум = Маҳсулот (товар, иш ва хизматлар) реализациясидан олинган ялпи тушум – қайтарилган реализация ва нархини камайтириш – тақдим қилинган чегирмалар

² С.Н.Ташназаров. Молиявий бухгалтерия ҳисоби 1. Дарслик. –Самарқанд.: “STEP-SEL” МЧЖ нашриёти, 2023 й. 181-187. Дарсликнинг параграфи Ф.Юсупова билан ҳамкорликда тайёрланган.

020-сатр. “Сотилган маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларнинг таннархи”	020-сатр. “Сотилган маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларнинг таннархи” = тайёр маҳсулотларнинг давр бошидаги қолдиғи + ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотлар қолдиғи – тайёр маҳсулотларнинг давр охиридаги қолдиғи
030-сатр. Маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларни сотишнинг ялпи фойдаси (010-020)	030-сатр. Маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларни сотишнинг ялпи фойдаси = (010 “Маҳсулот (товар, иш ва хизматлар) реализациясидан олинган соф даромад – 020 “Сотилган маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларнинг таннархи”
040-сатр. Давр харажатлари (050+060+070+080)	040-сатр. Операцион харажатлар (050+
050-сатр. Сотиш харажатлари	050-сатр. Сотиш харажатлари
060-сатр. Маъмурий харажатлар	060-сатр. Маъмурий харажатлар
070-сатр. Бошқа операцион харажатлар	
	070-сатр. Илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари харажатлари
090-сатр. Асосий фаолиятнинг бошқа даромадлари = Ундирилган ёки қарздор томонидан эътироф этилган жарималар, пенялар + Ҳисобот йилида аниқланган ўтган йиллардаги фойда + Сотиш билан бевосита боғлиқ бўлмаган операциялардан рента даромади, хўжалик юритувчи субъектлар ҳузуридаги ошхоналардан тушумлар, ёрдамчи хизматлардан даромадлар сифатидаги бошқа даромадлар. + Асосий воситалари ва бошқа мол-мулки чиқиб кетишидан олинган даромадлар. + Даъво билдириш муддати ўтган кредиторлик ва депонент қарзларни ҳисобдан чиқаришдан олинган даромадлар. + Товар-моддий бойликларни пухта баҳолаш. + Давлат субсидияларидан даромадлар + Холисона молиявий ёрдам. + Бошқа операцион даромадлар.	
100-сатр. Асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари) (030-040+090)	080-сатр. Операцион фаолиятнинг фойдаси (зарари) (030-040)

110-сатр. Молиявий фаолиятнинг даромадлари	090-сатр. Молиявий фаолиятдан олинган даромадлар (100+110+120+130+140)
120-сатр. Дивиденд шаклдаги даромадлар	100-сатр. Фоизлар
130-сатр. Фоиз шаклидаги даромадлар	110-сатр. Дивидендлар
140-сатр. Молиявий ижарадан даромадлар	120-сатр. Роялти
150-сатр. Валюта курси фарқидан даромадлар	130-сатр. Ижара тўловлари
160-сатр. Молиявий фаолиятнинг бошқа даромадлари	140-сатр. Молиявий фаолиятнинг бошқа даромадлари
170-сатр. Молиявий фаолият бўйича харажатлар (180+190+200+210)	150-сатр. Молиявий фаолият бўйича харажатлар (160+170+180+190)
180-сатр. Фоизлар шаклидаги харажатлар	160-сатр. Фоизлар шаклидаги харажатлар
190-сатр. Молиявий ижара бўйича фоиз шаклидаги харажатлар	170-сатр. Узоқ муддатли ижара (молиявий лизинг) бўйича фоиз шаклидаги харажатлар
200-сатр. Валюта курси фарқидан зарарлар	
210-сатр. Молиявий фаолият бўйича бошқа харажатлар	180-сатр. Молиявий фаолият бўйича бошқа харажатлар
	190-сатр. Асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари) (080+090-150)
220-сатр. Умумхўжалик фаолиятининг фойдаси (зарари) (100+110-170)	
	200-сатр. Асосий бўлмаган тушумлар (210+220+230+240+250+260)
230-сатр. Фавкулотдаги фойда ёки зарарлар	210-сатр. Олинган пенья, жарима ва неустойкалар
	220-сатр. Жорий бўлмаган активларни сотишдан олинган фойда
	230-сатр. Сотишга қобилиятли қимматбаҳо қоғозларни қайта баҳолашдан олинган нафлар
	240-сатр. Валюта курси фарқи
250-сатр.	250-сатр. Кредиторлик қарзларни ҳисобдан чиқаришдан олинган нафлар
	240-сатр. Қайтарилмайдиган молиявий ёрдам
	250-сатр. Ҳисобот даврида аниқланган ўтган даврлар даромадлари
	260-сатр. Бошқа даромадлар
	270-сатр. Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар (280 + 290 + 300 + 310)

	280-сатр. фавкулотда юзага келган харажатлар
	290-сатр. Жорий бўлмаган активларни тасарруф қилиш натижасида юзага келган зарарлар
	300-сатр. Валюта курси фарқи бўйича зарарлар
	310-сатр. Бошқа одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар
	340-сатр. Бухгалтерия баҳолашларидаги ўзгаришлар таъсири
240-сатр. Фойда солиғи тўлагунга қадар фойда (зарар) (220+(-)230)	350-сатр. Солиқ тўлагунга қадар фойда (190+200-270+(-)340)
250-сатр. Фойда солиғи	360-сатр. Фойда (даромад) солиғи
260-сатр. Фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимлар	370-сатр. Юқоридаги моддаларга кирмайдиган бошқа солиқлар ва ажратмалар
270-сатр. Ҳисобот даврининг соф фойдаси (зарари) (240-250-260)	380-сатр. Ҳисобот давридаги соф фойдаси (зарари) (350-360-370)

Ушбу таклифларни мазмун ва моҳиятини очиқлаш мақсадида қуйидаги хулосаларни келтирамиз:

“Сотилган маҳсулот (товар, иш ва хизмат)ларнинг таннарихи” кўрсаткичини тайёр маҳсулотларнинг ҳисобот даври бошидаги ва охиридаги қолдиқлари ҳамда ишлаб чиқаришдан олинган тайёр маҳсулотнинг таннарихи асосида ҳисоблаш методологиясига асосланади. Давр харажатларини таснифлашда харажатларнинг маҳсулотларни сотиш жараёнида ёки маъмурий-бошқарув жараёнида юз берганлиги асос қилиб олинган. Бундан ташқари, “тажриба-конструкторлик ишланмалари”ни ҳам шу харажатлар таркибига киритиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Амалдаги шаклда келтирилган **“Асосий фаолиятнинг бошқа даромадлари”**га ундирилган ёки қарздор томонидан этироф этилган жарималар, пенялар; ҳисобот йилида аниқланган ўтган йиллардаги фойда; асосий

воситалари ва бошқа мол-мулки чиқиб кетишидан олинган даромадлар; даъво билдириш муддати ўтган кредиторлик ва депонент қарзларни ҳисобдан чиқаришдан олинган даромадлар; давлат субсидияларидан даромадлар; холисона молиявий ёрдам; бошқа операцион даромадлар каби моддалар киритилган. Бу даромадларнинг биронтаси ҳам корхонанинг асосий фаолияти билан боғлиқ эмас. Шу боис, бу тушумларни одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаганлигини инобатга олиб **“Асосий бўлмаган бошқа тушумлар”** деб аташ мақсадга мувофиқ.

Халқаро стандартларда **молиявий фаолият** компаниянинг асосий фаолиятига киритилган. Шу боис, бу масалани ҳам ўйлаб кўриш керак. Бундан ташқари “валюта курси фарқидан олинган даромад” корхонанинг асосий фаолиятга киритилган молиявий фаолияти билан боғлиқ эмас. Компания фаолияти курс фарқнинг юзага келишига боғлиқлиги йўқ. Шу боис, халқаро тажрибалардан

келиб чикиб “валюта курси фаркидан олинган даромадни” асосий бўлмаган тушумлар таркибига киритиш мақсадга мувофиқ. Шунингдек “валюта курси фаркидан зарарлар”ни компания фаолияти валюта курсини белгилашда таъсири йўқлигини ҳисобга олиб, халқаро тажрибаларга уйғунлаштириш мақсадида бу зарарни компаниянинг “одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар” таркибига киритиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

“Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар” тушунчасини киритиш ўринлидир. Бу харажатлар корхонанинг асосий фаолияти билан боғлиқ бўлмасдан, кўп ҳолларда тасодифий юзага келадиган, олдиндан режалаштириш қийин бўлган ҳамда зарурият туфайли юзага келишини таъкидлаш лозим. Бу харажатларга фавкулотда юзага келган харажатлар, жорий бўлмаган активларни тасарруф қилиш натижасида юзага келган зарарлар, валюта курси фарқи бўйича зарарлар ва бошқа одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатларни киритиш мумкин.

Ушбу 2-жадвал маълумотлари бугунги кунда амалда бўлган молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот маълумотларини халқаро стандартларга мувофиқлаштиришга хизмат қилади. Лекин бу халқаро стандартлардаги ҳисобот шу билан чегараланишини аниқламайди. Ҳозирги амалдаги халқаро стандартларга мувофиқ тузилган молиявий ҳисоботларда операцион фаолиятдан кўра балки молиявий фаолиятга кўпроқ эътибор қаратилган. Молиявий фаолият натижасида олинган даромадларни тавсифловчи моддалар кўпроқ киритилган.

Халқаро стандартларда молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботнинг

хусусиятлари тўғрисида тўхталиб ўтайлик.

Биринчи жиҳати - бу ҳисоботнинг номланишини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш зарурияти ҳисобланади. Бунинг учун компания ҳисоб сиёсатида иккита вариантдан бири танланади.

Биринчи вариант – ҳисоботнинг номи **“умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”** – бу ҳисоботда даставвал фойда ёки зарарларни акс эттиради ва унинг давоми сифати бошқа тўплам даромадларни ҳар бир компонентлари бўйича акс эттиради.

Иккинчи вариант – ҳисоботнинг номи **“Фойда ёки зарарлар ҳамда бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”** – бунда ҳисобот иккита ҳисоботдан таркиб топади. Биринчиси, “Фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот” деб номланиб, ушбу ҳисоботда фойда ёки зарарлар акс этирилади. Иккинчиси, “Бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот” бўлиб унда биринчи ҳисоботдаги фойда ёки зарарлар шу ҳисоботга бошланғич кўрсаткич сифатида ўтказилади. Ундан кейин бошқа умумлашган даромадлар ҳар бир компоненти бўйича акс этирилади. Ҳисобот сўнгида фойда ёки зарарлар бошқа тўплам даромадлар қўшилиб жами умумлашган даромад аниқланади.

Иккинчи жиҳати – халқаро стандартларга мувофиқ тузиладиган ҳисоботда фойда ёки зарарлар “Давом этаётган фаолият” ва “Тугалланаётган фаолият”лар кесимида аниқланади. Ушбу иккита фаолиятдан олинган фойда қўшилиб йил учун фойда ёки зарар суммалари аниқланади. Ушбу жиҳат шуниси билан аҳамиятлики, унда фойдаланувчилар олинган фойданинг қанча қисми давом этаётган фаолиятдан,

қанча қисми эса тугалланаётган фаолиятдан олинаётганлиги тўғрисидаги маълумотларга эга бўлади. Бу эса ахборот фойдаланувчилар томонидан тўғри қарорлар қабул қилишида муҳим аҳамият касб этади.

Учинчи жиҳати – мамлакатимизда амалда бўлган ҳисобот шаклида молиявий активлар билан боғлиқ фойда ёки зарарларни акс эттирувчи сатрлар акс этирилмаган. Бунда фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот қисмида молиявий активларнинг чиқиб кетиши ва қайта таснифланишидан, жумладан амортизацияланадиган қиймати бўйича ҳисобга олинандиган молиявий активларни адолатли қиймати бўйича ҳисобга олинандиган категорияга ўтказишда юзага келадиган фойда ёки зарарларни акс эттирувчи моддаларни киритиш тавсия этилади.

Тўртинчи жиҳати, 36-БҲХС “Қадрсизланишдан зарар” номли стандарт талабларига мувофиқ активларнинг қадрсизланишидан юзага келган зарар суммасини акс эттиришга мўлжалланган сатрлар ўз аксини топмаган. Бу жиҳатдан ҳам ҳисоботни такомиллаштириш талаб этилади.

Бешинчидан, ҳисоботнинг яна бир муҳим жиҳати унда бошқа умумлашган даромадлар тўғрисида ахборотларни акс

этириш талаб этилади. Бундай даромадларнинг таркиби таклиф этилган ҳисобот шаклига киритилди.

Олтинчи жиҳати, халқаро стандартларга мувофиқ тузилган ҳисоботнинг “фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот” қисмида аниқланган фойда ҳамда жами умумлашган даромадлар (жами умумлашган даромадлар бу файда ёки зарарлар плюс бошқа умумлашган даромадлар) албатта “назорат қилинадиган акциядорларга” ва “назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига” ажратилган ҳолда акс эттириш талаб этилади.

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирлиги томонидан Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низомга 6-ИЛОВАда “Фойда ёки зарарлар ва бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот” шакли келтирилган ва муҳокамага тақдим этилган. Ушбу ҳисобот МҲХСларига мувофиқ ишлаб чиқилган ва унинг талабларига жавоб беради. Биз тадқиқотларимиз ва МҲХСларини ўрганишимиз жараёнида тақдим қилинган ҳисоботни янада такомиллаштириш бўйича қуйидаги таклифларни ишлаб чикдик (3-жадвал).

3-жадвал

Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низом асосида муҳокамага тақдим этилган “Фойда ёки зарар ва бошқа умумлашган даромад тўғрисидаги ҳисобот”ни такомиллаштириш бўйича таклифлар³

Кўрсаткичлар номи	Сатр коди	Таклифлар
Фойда ёки зарарлар	0100	I. Фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот

³ <https://regulation.gov.uz/oz/d/98836> асосида муаллиф таклифлари

Тушум	0101	Сотишдан тушган тушумлар ва хизматларни рағбатлантириш
Сотиш таннархи	0102	Сотишлар ва хизматлар таннархи
Ялли фойда (зарар) (сатр. 0101-0102)	0200	МҲХСларига мувофиқ келади
Сотиш харажатлари	0201	МҲХСларига мувофиқ келади
Маъмурий харажатлар	0202	МҲХСларига мувофиқ келади
		“Активга айланмаган ишланмалар ва тадқиқотлар бўйича харажатлар” сатр киритиш керак
Бошқа операцион даромадлар	0203	Бошқа операцион даромад тушунчаси амал қилмайди
Бошқа операцион харажатлар	0204	МҲХС бошқа операцион харажатлар тушунчаси амал қилмайди
Операцион фаолият фойдаси (зарари) (сатр. 0200-0201-0202+0203-0204)		Операцион фаолият фойдаси (зарари)
	0300	
Молиявий даромадлар	0301	МҲХСлари талабларига мувофиқ одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган молиявий даромадларни очиқлаш керак
Молиявий харажатлар	0302	МҲХСлари талабларига мувофиқ одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган молиявий харажатларни очиқлаш керак, яъни моддалари бўйича акс эттириш керак
Таъсир остидаги ташкилотлар ва кўшма корхоналарнинг фойдасининг (зарарининг) ташкилотга тегишли улуши	0303	Ҳиссали қатнашиш методи бўйича ҳисобга олинмаган инвестициялардан даромадлар
		Асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари)
Бошқа даромадлар	0304	Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган бошқа даромадларни моддалари бўйича очиқлаш керак
Бошқа харажатлар	0305	Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган бошқа даромадларни моддалари бўйича очиқлаш керак
		“Активларнинг кадрсизланишидан зарар” сатрини киритиш керак
		Асосий воситалар ва номоддий активларни қайта баҳолаш натижасида қиймати пасайтиришдан юзага келган зарар

Фойда солиғи тўлангунга қадар фойда ёки зарар (сатр. 0300+ 0301-0302+/-0303+0304-0305)	0400	МҲХСларига мувофиқ келади
Фойда солиғи, жами (сатр. 0501+0502), шу жумладан:	0500	МҲХСларига мувофиқ келади
Жорий фойда солиғи харажати	0501	МҲХСга мувофиқ келади
Кечиктирилган солиқ харажати (даромади)	0502	Ушбу сатр халқаро стандартларга мувофиқ келмайди
Давом этаётган фаолиятдан фойда (зарар) (сатр. 0400-0500)	0600	МҲХСга мувофиқ келади
Тугатилган фаолиятдан фойда (зарар)	0700	Йил учун тугатилаётган фаолиятдан фойда (зарар)
Ҳисобот даври учун соф фойда (зарар) (сатр. 0500+0600)	0800	Сатр номланиши МҲХСларига мувофиқ келади
Бошқа умумлашган даромадлар (сатр. 0905+0911)	0900	II. Бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот
Қайта баҳолаш моделига мувофиқ баҳоланадиган асосий воситалар ва номоддий активлар учун қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0901	МҲХСларига мувофиқ келади
Таъсир остидаги ташкилотлар ва қўшма корхоналарнинг бошқа умумлашган даромадининг (зарарининг) ташкилотга тегишли улуши	0902	Ассоциациялашган компаниялар мулки қийматининг ошишидаги ҳиссаси
		Компания танлови бўйича бошқа умумлашган даромадлар орқали адолатли қиймати бўйича ҳисобга олинadиган ҳиссали инвестициялардан фойда/зарарлар
Белгиланган тўловлар бўйича пенсия дастурларини қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0903	МҲХСларига мувофиқ келади
		Ўз кредит рисклари билан боғлиқ молиявий мажбуриятлар адолатли қийматининг ўзгариши
Реклассификация қилинмайдиган моддалар бўйича фойда солиғи таъсирлари	0904	

Кейинги даврларда фойда ёки зарарда реклассификация қилинмайдиган бошқа умумлашган даромадлар (фойда солиғи таъсирларини чегирган ҳолда) (сатр. 0901+/-0902+/-0903 - 0904)	0905	“Реклассификация қилинмайдиган” деб эмас балки “...реклассификация қилиниши мумкин бўлмаган” деб ёзилса тўғри бўлади
Чет элдаги бўлинмани бошқа валютага ўтказишда юзага келадиган курс фарқлари	0906	МҲХСларига мувофиқ келади
Бошқа умумлашган даромад орқали ҳаққоний қийматда баҳоланадиган молиявий инструментларни қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0907	МҲХСларига мувофиқ келади
Пул оқимини хежлаш	0908	МҲХСларга мувофиқ келади
Чет элдаги бўлинмага соф инвестицияларни хежлаш	0909	МҲХСларга мувофиқ келади
Кейинги даврларда фойда ёки зарарда реклассификация қилиниши мумкин бўлган моддалар бўйича фойда солиғи таъсирлари	0910	МҲХСларга мувофиқ келади
Кейинги даврларда фойда ёки зарарда қилиниши мумкин бўлган бошқа умумлашган даромадлар (фойда солиғи таъсирларини чегирган ҳолда) (сатр. 0906+/- 0907+/-0908+/- 0909-0910)	0911	
Ҳисобот даври учун жами умумлашган даромад (0800+0900)	1000	
		ФОЙДА:
		Назорат қилинадиган акциядорларга тўғри келадиган қисми
		Назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига тўғри келадиган қисми
		ЖАМИ УМУМЛАШГАН ДАРОМАД:
		Назорат қилинадиган акциядорларга тўғри келадиган қисми
		Назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига тўғри келадиган қисми
Бир акцияга тўғри келадиган фойда (сўмда):		МҲХСларига мувофиқ келади

базавий кўрсаткич	1100	МХХСларига мувофиқ келади
суюлтирилган кўрсаткич	1101	Камайтирилган (Суюлтирилган кўрсаткич бўлмайди)

Бизнинг фикримизча мамлакат миқёсида ягона бўлган фойда ёки зарарлар ва бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисоботнинг шаклини мамлакат даражасида ишлаб чиқиш мураккаб ҳисобланади. Шу боис, МХХСларига ўтган ҳар ташкилот МХХСларида келтирилган талаблардан келиб чиқиб мустақил белгилашлари мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Халқаро тажрибаларга мувофиқ бухгалтерия ҳисоби соҳасидаги давлат органлари, профессионал ташкилотлар,

университетлардаги олимлар ва тадқиқотчилар молиявий ҳисоботнинг шакллари (хорижий манбаларда форматлар)ни тавсия этишлари мумкин бўлади.

Молиявий ҳисоботнинг шакллари тавсия этилаётганда 1-сон БҲХС "Молиявий ҳисоботни тақдим қилиш" стандартига мувофиқ ҳисоботларда акс эттириладиган ахборотларнинг минимал катори белгилаб берилган. Ушбу стандартнинг янгиланган таҳририда қуйидаги 4-жадвалда келтирамыз.

4-жадвал

1-сон БҲХС "Молиявий ҳисоботни тақдим этиш" стандартига мувофиқ "Фойда ёки зарарлар ва бошқа умумлашган даромадлар" тўғрисидаги ҳисоботда фойда ёки зарарлар қисмида минимум акс эттирилиши талаб этиладиган ахборотлар⁴

Инглизча варианты	Ўзбекча варианты
Revenue	Тушум
Gains and losses from the derecognition of financial assets measured at amortised cost	Амортизацияланадиган қиймати бўйича баҳоланадиган молиявий активларни тан олинишини тўхтатишдан (чиқиб кетишидан) олинадиган фойда ёки зарарлар
Financial costs	Молиявий харажатлар
Share of the profit or loss of associates and joint ventures accounted for using the equity method	Ҳиссали қатнашиш методи бўйича ассоциациялашган ва қўшма корхоналарнинг фойда ёки зараридаги ҳиссаси
Certain gains or losses associated with the reclassification of financial assets	Молиявий активларни қайта таснифлаш натижасида юзага келадиган фойда ёки зарарлар
Tax expense	Солиқ харажатлари
A single amount for the total of discontinued items	Тугатилаётган фаолият бўйича ягона натижавий суммаси

⁴ 1-сон БҲХС "Молиявий ҳисоботни тақдим этиш" стандарти асосида

Expenses recognised in profit or loss should be analysed either by nature (raw materials, staffing costs, depreciation, etc).	Фойда ёки зарарларда қайд қилинган харажатлар табиатига кўра таҳлил қилинади (хом-ашёлар, стаф харажатлар, депресиация ва бошқа)
If an entity categorises by function, then additional information on the nature of expenses – at a minimum depreciation, amortisation and employee benefits expense must be disclosed	Агар бирликлар функциялари бўйича категорияларга ажратилса, харажатларнинг табиати бўйича қўшимча маълумотлар - минимал депресиация, амортизация ва ходимларга рағбатлантиришлар бўйича ошкор этилиши керак.

Юқоридаги халқаро стандартлар ва хорижий тажрибаларни, ҳамда профессионал ташкилотлар, шунингдек муҳокама учун тақдим қилинган Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низомда келтирилган ҳисобот шакллари тадқиқ

қилиш асосида мамлакатимизда МХХСларига ўтаётган ташкилотлар учун “Фойда ёки зарарлар ва бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”нинг қуйидаги шаклини тақдим этамиз (5-жадвал).

5-жадвал

Фойда ёки зарар ва бошқа умумлашган даромад тўғрисидаги ҳисоботнинг таклиф этилаётган шакли⁵

Кўрсаткичлар номи	Сатр коди	Ўтган йили шу даврда	Ҳисобот йилида
I. Фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот			
Асосий (одатдаги) фаолияти боғлиқ даромад ва харажатлар:	0100-0200		
Операцион фаолият:	0100		
Сотишдан тушган тушумлар ва хизматларни рағбатлантириш	0101		
Сотишлар ва хизматлар таннархи	0102		
Ялпи фойда (зарар) (сатр. 0101-0102)	0103		
Сотиш харажатлари	0104		
Маъмурий харажатлар	0105		
Активга айланмаган ишланмалар ва тадқиқотлар бўйича харажатлар	0106		
Операцион фаолият фойдаси (зарари) (0103 -0104 – 0105 – 0106)	0107		
Молиявий фаолиятдан тушумлар ва харажатлар:	0200		
Дивиденд	0201		
Роялти	0202		

⁵ Тадқиқотлар асосида муаллиф ишланмаси

Ижара тўловлари	0203		
Фоиз шаклидаги харажатлар	0204		
Молиявий ижара бўйича фоиз шаклидаги харажатлар	0205		
Ҳиссали қатнашиш методи бўйича ассоциациялашган ва қўшма корхоналарнинг фойда ёки зараридаги ҳиссаси	0206		
Инвестициявий кўчмас мулкларнинг қиймати ошиши натижасида олинган даромадлар	0207		
Асосий (одатдаги) фаолиятнинг фойдаси (зарари) (0107 + 0201 + 0202 + 0203 – 0203 – 0204- 0205 + (-) 0206) + 0207	0208		
Асосий (одатдаги) фаолияти билан боғлиқ бўлмаган даромад ва харажатлар:	0300		
Пеня, жарима ва неустойкалар бўйича фойда ёки зарарлар	0301		
Жорий бўлмаган активларни сотишдан олинган фойда ёки зарарлар	0302		
Сотишга қобилиятли қимматбаҳо қоғозларни қайта баҳолашдан олинган нафлар	0303		
Валюта курси фарқидан фойда ёки зарарлар	0304		
Кредиторлик қарзларни ҳисобдан чиқаришдан олинган нафлар	0305		
Қайтарилмайдиган молиявий ёрдам	0306		
Ҳисобот даврида аниқланган ўтган даврлар даромадлари	0307		
Амортизацияланадиган қиймати бўйича баҳоланадиган молиявий активларни тан олиниши тўхтатишдан (чиқиб кетишидан) олинадиган фойда ёки зарарлар	0308		
Молиявий активларни қайта таснифлаш натижасида юзага келадиган фойда ёки зарарлар	0309		
Фавқулотда юзага келган фойда ёки зарарлар	0310		
Бошқа даромадлар ва харажатлар	0311		
Фойда солиғи тўлангунга қадар фойда ёки зарар (0208 + (-) 0301 + (-) 0302 + 0303 + (-) 0304 + 0305 + 0306 + 0307 + (-) 0308 + (-) 0309 + (-) 0310 + (-) 0311)	0401		
Фойда солиғи бўйича харажатлар	0501		
Давом этаётган фаолиятдан фойда (зарар) (0401 – 0501)	0601		
Тугатилаётган фаолиятдан фойда (зарар)	0701		

Хисобот даври учун соф фойда (зарар) (сатр. 0601 + (-) 0701)	0801		
II. Бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот	0900		
Қайта баҳолаш моделига мувофиқ баҳоланадиган асосий воситалар ва номоддий активлар учун қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0901		
Таъсир остидаги ташкилотлар ва қўшма корхоналарнинг бошқа умумлашган даромадининг (зарарининг) ташкилотга тегишли улуши	0902		
Компания танлови бўйича бошқа умумлашган даромадлар орқали адолатли қиймати бўйича ҳисобга олинадиган ҳиссали инвестициялардан фойда/зарарлар	0903		
Белгиланган тўловлар бўйича пенсия дастурларини қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0904		
Ўз кредит рисклари билан боғлиқ молиявий мажбуриятлар адолатли қийматининг ўзгариши	0905		
Реклассификация қилинмайдиган моддалар бўйича фойда солиғи таъсирлари	0906		
Кейинги даврларда фойда ёки зарарда реклассификация қилиниши мумкин бўлмаган бошқа умумлашган даромадлар (фойда солиғи таъсирларини чегирган ҳолда) (сатр. 0901 +/- 0902 +/- 0903 – 0904 +/- 0905 - 0906)	0907		
Чет элдаги бўлинмани бошқа валютага ўтказишда юзага келадиган курс фарқлари	0908		
Бошқа умумлашган даромад орқали ҳаққоний қийматда баҳоланадиган молиявий инструментларни қайта баҳолаш натижасида қийматнинг ўсишидаги ўзгаришлар	0909		
Пул оқимини ҳежлаш	0910		
Чет элдаги бўлинмага соф инвестицияларни ҳежлаш	0911		
Кейинги даврларда фойда ёки зарарда реклассификация қилиниши мумкин бўлган моддалар бўйича фойда солиғи таъсирлари	0912		
Кейинги даврларда фойда ёки зарарда реклассификация қилиниши мумкин бўлган бошқа умумлашган даромадлар (фойда солиғи	0913		

таъсирларини чегирган ҳолда) (сатр. 0908 +/- 0909 +/- 0910 +/- 0911 - 0912)			
Жами бошқа умумлашган даромад (0907 + 0913)	0914		
Ҳисобот даври учун жами умумлашган даромад (0801 + 0914)	1000		
ФОЙДА:	1100		
Назорат қилинадиган акциядорларга тўғри келадиган қисми	1101		
Назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига тўғри келадиган қисми	1102		
ЖАМИ УМУМЛАШГАН ДАРОМАД:	1200		
Назорат қилинадиган акциядорларга тўғри келадиган қисми	1201		
Назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига тўғри келадиган қисми	1203		
<i>Бир акцияга тўғри келадиган фойда:</i>	1300		
Базавий кўрсаткич	1301		
Камайтирилган	1302		

Ушбу таклиф этилаётган шакл бир қанча афзалликларга эга. **Биринчидан**, ҳисобот шакли МҲХСлари талабларини инобатга олади. Ҳисобот иккита қисмдан ташкил топган: фойда ёки зарарлар тўғрисидаги ҳисобот ва бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот. **Иккинчидан** фойда ёки зарарлар қисмида тушумлар халқаро стандартларга мувофиқ ҳисобга олишга асосланади. Халқаро концептуал асосларда даромадларнинг ўз ичига тушумни ҳам, шунингдек бошқа даромадларни ҳам олади. Тушумларга ташкилотнинг одатдаги фаолияти билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган даромадлар, хусусан “сотишдан тушум”, “хизматлар учун рағбатлантиришлар”, “фоизлар”, “дивидендлар”, “роялти” ва “ижара тўловлари” кириши кўрсатилган. Биз юқоридаги ҳисобот шаклида ушбу даромадларни одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган даромадлар таркибига

киритдик. Бу кўрсаткичлар ҳисоботда операцион фаолият ва молиявий фаолиятдан олинган даромадларда ўз аксини топди. **Учинчидан**, ҳисоботда одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган даромадлар (бошқа даромадлар) ҳам алоҳида компонентлари кесимида акс этирилди. Чунки, концептуал қоидаларда бошқа даромадлар тўғрисидаги ахборотлар иқтисодий қарорларни қабул қилишда фойдали ҳисобланиши ҳамда фойданинг ҳар бир моддаси бўйича шу даромадга мос харажатларни айиришдан кейинги сумма акс этирилиши қайд этилган. Молия вазирлиги томонидан таклиф қилинаётган ҳисобот шаклида бошқа даромадлар ва бошқа харажатлар учун алоҳида сатр ажратилган. Биз таклиф этилаётган шаклда эса бошқа даромадлар ва бошқа харажатларнинг ҳар бир компонентини алоҳида сатрда акс этириш таклиф этилган. Шунингдек, бошқа даромадлардан шу категориядаги

мос харажатларни чегириб ташлагандан кейин ижобий фарқ бўлса фойда сифатида, агарда харажат даромаддан катта бўлса зарар сифатида акс эттириш тартиб-қоидаси жорий қилинган. **Тўртинчидан**, давом этаётган фаолият ва тугалланаётган фаолият натижалари алоҳида қайд қилинган. Халқаро стандартларга мувофиқ фойда ҳамда жами тўплам даромадларни назорат қилинадиган акциядорларга ҳамда назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига ажратган ҳолда акс эттириш тавсия этилганлиги ҳам ҳисоботнинг жозибадорлигини оширишга хизмат қилади.

Хулоса. Тадқиқотлар асосида куйидаги хулосаларга келинди:

1. Молиявий ҳисоботнинг халқаро концептуал асосларда даромадлар **асосий даромадлар**, яъни **тушумларга** (revenue) ва **асосий бўлмаган бошқа даромадларга**, яъни **нафларга** (gains) ажратилган. Тадқиқотлар асосида халқаро стандартларга мувофиқ ҳолда асосий даромадлар ва бошқа даромадларнинг таркиби белгилаб берилди.

2. Бугунги кунда амалда бўлган “молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот”нинг шакли ва унда акс эттирилган кўрсаткичларнинг таркиби таҳлил қилиниб, уларни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилди. Жумладан ҳисоботга Илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари харажатлари, Операцион фаолиятнинг фойдаси (зарари), Асосий фаолиятнинг фойдаси (зарари), Асосий бўлмаган тушумлар, Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар, Бухгалтерия баҳолашларидаги ўзгаришлар таъсири каби сатрларни киритиш тавсия этилди.

3. Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низом асосида муҳокамага тақдим этилган “Фойда ёки зарар ва бошқа умумлашган даромад тўғрисидаги ҳисобот”ни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган. Ушбу муҳокамага тақдим қилинган ҳисобот шаклини “Активга айланмаган ишланмалар ва тадқиқотлар бўйича харажатлар” сатр киритиш, МҲХСлари талабларига мувофиқ одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган молиявий даромадларни очиклаш, МҲХСлари талабларига мувофиқ одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган молиявий харажатларни очиклаш, Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган бошқа даромадларни моддалари бўйича очиклаш, Одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган бошқа даромадларни моддалари бўйича очиклаш, “Активларнинг кадрсиэланшидан зарар” сатрини киритиш, Асосий воситалар ва номоддий активларни қайта баҳолаш натижасида қиймати пасайтиришдан юзага келган зарар сатрларини киритиш орқали такомиллаштириш тавсия этилди. Шунингдек, халқаро стандартлар талаблари асосида “фойда” ва “жами умумлашган даромадлар”ни “Назорат қилинадиган акциядорларга тўғри келадиган қисми” ва “Назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига тўғри келадиган қисми” кесимида акс эттириш лозимлиги таъкидланди.

4. Юқоридаги халқаро стандартлар ва хорижий тажрибаларни ҳамда профессионал ташкилотлар, шунингдек муҳокама учун тақдим қилинган Молиявий ҳисоботларига қўйиладиган талаблар тўғрисидаги Низомда келтирилган ҳисобот шаклларини тадқиқ қилиш асосида мамлакатимизда

МХХСларига ўтаётган ташкилотлар учун “Фойда ёки зарарлар ва бошқа умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисобот”нинг шакли тақдим этилди. Халқаро концептуал асосларда даромадларнинг ўз ичига тушумни ҳам, шунингдек бошқа даромадларни ҳам олади. Биз юқоридаги ҳисобот шаклида ушбу даромадларни одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлган даромадлар таркиби ишлаб чиқилди. Бу кўрсаткичлар ҳисоботда операцион фаолият ва молиявий фаолиятдан олинган даромадларда ўз аксини топди. Ҳисоботда одатдаги фаолияти билан боғлиқ бўлмаган даромадлар (бошқа даромадлар) ҳам алоҳида компонентлари кесимида акс эттирилди. Биз тақлиф этилаётган шаклда эса бошқа даромадлар ва бошқа

харажатларнинг ҳар бир компонентини алоҳида сатрда акс эттириш тақлиф этилган. Давом этаётган фаолият ва тугалланаётган фаолият натижалари алоҳида қайд қилинган. Халқаро стандартларга мувофиқ фойда ҳамда жами тўплам даромадларни назорат қилинадиган акциядорларга ҳамда назорат қилинмайдиган қатнашиш ҳиссасига ажратган ҳолда акс эттириш тавсия этилганлиги ҳам ҳисоботнинг жозибadorлигини оширади.

Ушбу тақлиф ва тавсияларнинг амалиётга жорий этилиши молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни МХХСларга мувофиқлаштириш, шунингдек ҳисоботларнинг ишончлиги ва ҳаққонийлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 24.02.2020 йилдаги ПҚ-4611-сон <https://lex.uz/docs/4746047>
2. Эшбекова З.Т. Молиявий натижаларини ҳисобга олиш ва назорат қилишни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*” ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2021 yil. 80-81-б.
3. ©2020 PwC. Все права защищены. Этот материал подготовлен Академией PwC для экзаменов АССА ДипИФР в 2020 году. 0316-0318-б.
4. Obidov Rakhmonali Rasulovich. Хўжалик субъектларида даромад ва харажатларни шаклланиши ва бухгалтерия ҳисобида тан олишни такомиллаштириш, *International //Journal of Economics and Accounting Review Issue 1 June 2023*. 12-б.
5. С.Н. Ташназаров. Молиявий ҳисоботнинг назарий ва методологик асосларини такомиллаштириш (МХХС ва илғор тажрибалар асосида). Монография. 2018 й. 151-152-б. <https://www.amazon.com/dp/6138240502>
6. М.Ж.Темирханова. Туристтик корхоналарда молиявий ҳисоб ва ҳисоботни такомиллаштириш. 08.00.08–Бухгалтерия ҳисоби, иқтисодий таҳлил ва аудит. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферат. Тошкент 2018. 22-б.
7. Н.Р.Пешкова. Совершенствование формирования отчета о финансовых результатов.2022 // <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-formirovaniya-otcheta-o-finansovyh-rezultatah/viewer>

8. Т.Ю.Дружиловская и др. Совершенствование формирования отчета о финансовых результатах как информационной базы для принятия стратегических решений // методики и практический опыт / methods and practical experience. // <https://accounting.fa.ru/jour/article/view/404/372> (2021)

9. Rami Ali. How to improve your business financial performance. // <https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/financial-management/improve-financial-performance.shtml>

10. K P Venugopala Rao, Farha Ibrahim. Corporate reporting behavior: Factors influencing the adoption of integrated reporting in India. May 2024 Problems and Perspectives in Management 22(2):453-462. DOI:10.21511/ppm.22(2).2024.35

// https://www.researchgate.net/publication/381014008_Corporate_reporting_behavior_Factors_influencing_the_adoption_of_integrated_reporting_in_India

11. https://www.minfin.ru/common/upload/library/2014/06/main/kontseptualnye_osnovy_na_sayt_bez_predisloviya_-_kopiya.pdf асосида муаллиф ишланмаси

12. С.Н.Ташназаров. Молиявий бухгалтерия ҳисоби 1. Дарслик. –Самарқанд.: “СТЕР-SEL” МЧЖ нашриёти, 2023 181-187.

13 <https://regulation.gov.uz/oz/d/98836>

14. 1-сон БҲХС “Молиявий ҳисоботни тақдим этиш” стандарти асосида